

DAGENS FRÅGOR

Det balkaniserade Afrika

När det nu efter någon tid är möjligt att blicka tillbaka på frigörelseprocessen i Afrika med ett visst perspektiv på händelserna, framstår det som helt klart, att de röster som varnade för följderna i stort sett har blivit sannspådda. Korruption, laglöshet, oordning och terror har blivit vardagliga företeelser på många håll. Kort sagt: de afrikanska staterna har med få undantag inte visat sig mogna för den självständighet, som givits dem av de forna europeiska kolonialmakterna. Deras uppträdande i FN har vid ett flertal tillfällen ytterligare befast uppfattningen om brist på politisk mognad. Detsamma gäller deras agerande i s. k. panafrikanska sammanhang. För världsorganisationen utgör de afrikanska staternas agerande — inte minst på grund av deras antal — en ständig källa till oro. FN, vars rykte genom organisationens uppträdande i åtskilliga fall har blivit ganska skamfilat, riskerar att snabbt förlora än mer av stabilitet och betydelse genom vissa afrikanska delegationers agerande — Rhodesiaaffären är det senaste exemplet.

Även om det således från många synpunkter hade varit önskvärt att fördröja utvecklingen mot självständighet för de tidigare kolonierna i Afrika, är det samtidigt mot bakgrund av ett större historiskt perspektiv uppenbart, att detta knappast låtit sig göra. Det två förödande europeiska inbördeskrigen hade i grun-

den försvagat kolonialmakterna och dessutom allvarligt försvagat deras anseende. Den tilltagande kommunistiska agitationen samt USA:s traditionella »antikolonialism» var ytterligare faktorer som påskyndade processen.

Trots den koloniala epokens kortvarighet — i många fall endast något längre än ett halvsekel — och trots bristen på resurser — de båda världskrigen hade slagit sönder det mesta — bemödade sig likväl de europeiska kolonialmakterna i många avseenden att förbereda sina kolonier för en framtida självständighet, som skulle uppnås gradvis. Detta gällde inte minst engelsmännen. Den styrelseform man ville ge kolonierna var helt naturligt den parlamentariska demokratien.

Detta är inte särskilt överraskande. I västerlandet har demokratien blivit ett begrepp, som fått något av religiös prägel över sig. Som en amerikansk iakttagare har uttryckt det: vi betraktar demokratien som den högsta formen av politisk organisation, som en bergstopp, vilken envar försöker att klättra upp på. Men många folk befinner sig inte på demokratiens berg utan på något helt annat.

Den traditionella politiska strukturen i Afrika bygger på stammen med en hövding i spetsen och underhövdingar under honom. Det kan ibland leda till en hänsynslös diktatur men ofta också till en, låt vara

mycket relativ, sorts demokrati. Vad som emellertid aldrig har tolererats är den organiserade oppositionen, ett alternativ. Detta leder enligt afrikansk uppfattning till oenighet och intriger, i yttersta fall till inbördeskrig. Mot bakgrund av den afrikanska samhällsorganisationen förefaller detta vara en uppfattning med åtskilligt fog för sig. De stora skiljelinjerna i Afrika utgörs inte av ideologier eller teorier utan av *stamtillhörighet*, *ras* och *religion*. I en parlamentarisk demokrati kan de politiska partierna diskutera olika meningar om hur saker och ting skall ordnas; partierna kan också från ett tillfälle till ett annat ändra uppfattning. Men det går inte att ändra stamtillhörighet eller ras. Ett afrikanskt politiskt parti blir lätt en organisation för en stam eller en rasgrupp i syfte att vinna makten över en annan stam eller ras. En styrelseform av västerländsk karaktär med olika partier, uppbyggda på ett sådant sätt, inbjuder ofta till inbördeskrig.

Tendensen i den afrikanska utvecklingen framstår nu relativt tydligt. Den parlamentariska demokrati, som den forna kolonialmakten lämnade efter sig, oftast i form av en skriven författning, kastas nu över ända i det ena landet efter det andra och ersätts av starkt centraliserade och auktoritära regimer. I somliga länder har detta skett genom s. k. enhetspartier, TANU i Tanzania, KANU i Kenya, MCP i Malawi är några exempel. I andra länder har militären tagit makten, i t. ex. Sudan, Kongo, Centralafrikanska republiken, Övre Volta, Dahomey och Nigeria. Om det är en militär eller halvmilitär organisation, som övertar makten, spelar från principiell synpunkt mindre roll. Det centrala är att det måste finnas en centralmakt med tillräckligt stark organisation bakom sig för att kunna

styra. I en armé är denna organisation redan färdig; ett politiskt parti måste skapa den. Den principiella grundvalen är dock i bägge fall densamma. Antalet »kupper» i de afrikanska länderna har ökat kraftigt. Det torde kunna förutsättas, att den parlamentariska demokratiens saga — i den mån den överhuvud någonsin existerat i realiteten — snart är slut på den afrikanska kontinenten.

Nigeria och revolten där i januari i år är på sitt sätt ett skolexempel på afrikanska motsättningar. Därtill kommer att särskild uppmärksamhet riktats mot landet på grund av dess storlek. Revolten var främst rasinspirerad och leddes till övervägande delen av unga arméofficerare, tillhörande ibostammen i den östra regionen, som revolterade mot den dominans, som utövats av de hausatalande folken i den norra regionen och dess förbundna i de andra regionerna. I mångt och mycket baserar sig motsättningarna på de muhammedanska »nordbornas» förakt för de kristna eller alltjämt hedniska negerstammar, vilka för icke så länge sedan utgjorde tacksamma objekt för välorganiserade slavjakter. Ibos har emellertid i långt större utsträckning än folken i den norra regionen anpassat sig till och tagit del i den utveckling, som förmedlats under det engelska kolonialväldet. Liknande motsättningar går igen i många andra länder och ofta i grövre former: de veritabla folkmorden i Burundi, de besialiska morden på tusentals araber under negerrevolten i Zansibar, den pågående arabiska massutrotningen av negrer i södra Sudan, otaliga andra exempel ej nämnda. Den dag torde inte heller vara fjärran, då många av de nya länderna hunnit så långt, att de kan ställa upp arméer av tillräcklig styrka för att effektivt bekämpa varandra. Dagens inbördeskrig avlös-

ta av morgondagens krig och ett FN, alltför svagt på grund av de afrikanska delegationernas bristande politiska mognad för att effektivt kunna ingripa, är inte något ljusst framtidsperspektiv.

Den senaste barbariska avrättningen i Kongo av fyra tidigare ministrar, motståndare till diktatorn Mobutu, är en god illustration till den afrikanska tragedien. Det ekonomiska biståndet till de afrikanska u-länderna behövs. Men kanske ännu viktigare är det att finna former för att göra de underutvecklade folken meddelaktiga av den västerländska rättskulturen, så att begrepp som humanitet och mänsklighet får ett reellt innehåll också i det svarta Afrika.

Dansk vänsterglidning?

Folketinget avslutade sin session utan den bebådade stora skatteöverenskommelsen. Oron inom socialdemokratien efter valnederlaget i mars var för stor för att man skulle våga ingå en omfattande förlikning med de två tidigare regeringspartierna. Det konservativa Folkeparti och Venstre.

Sammanbrottet av förhandlingarna skedde, då de två oppositionspartierna önskade garantier för att vinsten av mervärdesskatten verkligen skulle användas till lättnader i den direkta beskattningen. De villkor, som de två oppositionspartierna uppställde, ville regeringen inte godtaga, och socialdemokratien vägrade själv att föreslå andra garantier i sammanhanget. Därmed sprängdes förhandlingarna.

Förhandlingarnas sammanbrott har givit anledning till starka krav inom socialdemokratien (bl.a. från vice ordföranden Hans Rasmussen och den tidigare statsministern Viggo Kampmann) på att partiet nu skall radikaliserat sin politik genom att ställa käll-

skattens genomförande och skatteavdragsrättens borttagande främst på ett skatteprogram till hösten. Statsminister Krag förefaller att vara benägen för att göra källskatten till ett ultimatum men däremot inte villig att binda sig ifråga om avdragsrättens upphävande. I detta avseende överensstämmer hans inställning med väljareflertalets enligt Gallups undersökningar.

Situationen inom socialdemokratien präglas av stor oro. Hans Rasmussen och Viggo Kampmann har bägge starkt kritiserat regeringen. Viggo Kampmann är med i ledningen av en ny organisation inom partiet, "Socialdemokratisk Samfund", som har uppställt ett eget och långt radikalare skatteprogram än regeringens. Hans Rasmussen är enig med detta skatteprogram men önskar att organisationen skall upplösas, eftersom den utgör ett "parti i partiet". Under tiden har den nya organisationen fått utrikesminister Per Hækkerup, kyrkominister Bodil Koch och partisekreterare Niels Matthiasen som medlemmar. Socialdemokratisk Samfund kämpar för att genomföra socialdemokraternas program från 1961 (antaget under Kampmanns ledning), och man är beredd att utforma fler aktuella politiska krav än önskemålen i skattefrågan. Statsminister Krag har utan framgång försökt ge sken av, att den nya organisationen är välkommen i partiet, och att han är glad för att det kan föras en öppen diskussion. Men sedan dess har Kampmann uttalat, att regeringen "ännu inte har visat vad den duger till", och Hans Rasmussen, att "man inte kan föra politik på Gallup".

Gentemot den socialdemokratiska splittringen står också en splittrad opposition. Visserligen lyckades det för de konservativa och Venstre att komma något så när samlade ur de spräckta skatteförhandlingarna, men

det nära samarbete som fanns på Erik Eriksens tid, finns inte längre. I folketingsets slutdebatt ställde Venstrelidaren Hartling en svag dagordningsfråga, som kunde antagas av samtliga partier utom Aksel Larsen (som avstod från att rösta), och därmed hindrade Venstre andra från att ställa ett direkt misstroende votum. Det konservativa Folkeparti underrättades först i sista stund — liksom Radikale Venstre — om detta steg.

Det radikala partiet har tagit ett steg till vänster. Det har förklarat sig som motståndare till en samlad borgerlig regering och har erbjudit socialdemokraterna att förhandla om avdragsrättens borttagande. På partiets landsmöte, där dessa uttalanden gjordes, antogs också en resolution om diplomatiskt erkännande av den nuvarande östtyska regimen.

Utvecklingen inom Radikale Venstre betraktas som ett nederlag för Poul Hartlings försök till ett "mittensamarbete" mellan Venstre och radikalerna, men fortfarande förklarar åtskilliga av de ledande inom Venstre, att VR-diskussionerna, som inleddes i augusti i fjol, skall fortsätta.

Från konservativt håll uppmanar man Venstre att återupptaga det tidigare förtroendefulla samarbetet mellan de två stora oppositionspartierna.

Norska försvarsproblem

Att norska försvarsproblem domineras av kostnadsfrågor är inte orimligt. Under nu löpande budgetår beräknas försvarsutgifterna till 2 miljarder norska kr, vilket innebär ca 16 % av statsbudgeten och därmed dess största post. En mindre del, ca 125 miljoner kr, täcks av bidrag från huvudsakligen USA. Under den stora uppbyggnaden av norskt försvar, allt-

sedan Norge anslöt sig till Atlantpakten, har sådana bidrag betalats ca 1/3 av samtliga kostnader. Den amerikanska, men även kanadensiska hjälpen har fördelats på s. k. infrastrukturmedel, dvs. medel för utbyggnad av flygplatser, förbindelser och annat, och på vapenhjälp. Norge har på så sätt fått ett förhållandevis starkt men framför allt tekniskt modernt försvar. Inte minst i fråga om flyg, flygstridsledning och radarbevakning ligger Norge anmärkningsvärt långt framme.

Den utländska hjälpen håller emellertid på att avvecklas, och det norska problemet kommer att bli att hålla standarden uppe utan att låta försvarskostnaderna uppta en proportionellt större del av budgeten. En svårighet i sammanhanget, också sammanhängande med rådande högkonjunktur, är som vanligt att få högt utbildade tekniker, t. ex. i flygvapnet, att stanna i försvaret. Så länge utbildningen av norska flygare skedde praktiskt taget gratis i Kanada, spelade en viss avgång mindre roll, men den tiden är nu förbi.

En annan dominerande fråga är naturligtvis vad som skall hända, då NATO-fördragen går ut och skall revideras. På det hela taget är man i Norge ganska enig om NATO-systemets fördelar. Norge kan inte försvara sig ensamt. Norge har vidare varken förutsättningar för eller vilja att anskaffa kärnvapen. Nordnorge är slutligen fortfarande av strategisk betydelse för USA:s försvar. Under sådana omständigheter har man t. o. m. framkastat tanken, att Norge borde ingå ett försvarsförbund med USA, om NATO skulle upplösas. Men att det sistnämnda verkligen skulle ske, att detta på det hela taget så fruktbärande samarbete mellan fria nationer skulle upphöra, är väl egentligen ingen som tror på. Att formerna för sam-

verkan kanske måste förändras är en helt annan sak.

Därmed är också sagt, att den trevande diskussionen om ett nordiskt försvarsförbund, som nu åter låtit höra av sig, knappast haft någon god resonansbotten i Norge. Denna fråga togs upp i Danmark, där önskan att finna alternativ till NATO är större, och hälsades med en särskild välvilja i svenska socialdemokratiska kretsar. Den borgerliga norska regeringen torde se på frågan mycket realistiskt. Vad skulle Norge egentligen vinna? Sverige lär inte vara villigt att betala något till norskt försvar; det söker ju utvägar att skära ned sitt eget. Sverige lär vidare av transporttekniska skäl varken kunna eller ens vilja delta i försvaret av Nordnorge och ännu mycket mindre av t. ex. Spetsbergen. Och slutligen är det ett faktum, att svenska officerare inte bara är flera än de norska men att de också har en längre stabstradition. I integrerade nordiska staber skulle en svensk dominans knappast kunna undvikas. Även om detta inte vore avgörande, finns säkert ett bestämt obehag inför tanken.

Att man i Sovjetunionen med nöje skulle se, att Norge frigjordes från NATO, har från Moskva demonstrerats tillräckligt med omväxlande hotelser och locktoner. Det troliga är alltså, att det bästa för försvaret av Norge är att landet stannar kvar inom Atlantpaktens ram.

Sverige och Iran

Förhållandet mellan Sverige och Iran är gott. Det gäller på det officiella planet, och ifråga om affärsförbindelser och på andra områden. Men det finns ett sådant, som är långt ifrån officiellt och där helt olika intressen står mot varandra.

Iran utsätts liksom andra länder i Främre Orienten för en intensiv kommunistisk propaganda. Detta sker bland annat genom en hemlig radiosändare, som kallar sig "Radio Iran". Den låg länge på östtyskt territorium, men sedan några år tillbaka anses den ha blivit flyttad. Den sänder nämligen på samma sändare som den likaledes hemliga "Irakiska folkets röst", och om denna vet man med tämligen stor säkerhet att den ligger någonstans i Bulgarien. Ur sändningssynpunkt förefaller detta också rimligt, men naturligtvis kan inspelningarna försiggå på annat håll.

De iranska sändningarna sker på arabiska, persiska och kurdiska, och själva påstår ledarna för stationen att de är iranska nationalister. Detta är naturligtvis osanning; de är talesmän för det i Iran förbjudna kommunistiska Tudeh-partiet. De står helt under sovjetisk kontroll. Under våren 1966 blev några medlemmar av Tudeh-partiets centralkommitté uteslutna ur partiet, och "Radio Iran" fördömde dem för deras försyndelser. De hade följt Pekings direktiv och till och med haft för avsikt att grunda ett Pekingorienterat kommunistparti. "Radio Iran" visade i sin behandling av denna fråga liksom i en mångfald andra program, att den är ett från Moskva styrt propagandaorgan, riktat mot regimen i Iran.

Liksom andra sådana stationer önskar den mottaga lyssnarpost för att kunna följa hur lyssnarna reagerar. Svårigheten för kommunister och andra i Iran att skicka post till en "illegal" sändare i en satellitstat är uppenbar. Men i den demokratiska världen är postgången fri. "Radio Iran" uppmanar därför sina lyssnare att skriva brev till sina vänner i Väst-europa och i USA, men att be dessa vidarebefordra innehållet — till en postbox på Kungsholmen i Stockholm.

Där blir tydligen breven omhändertagna och skickade österut. Postboxen har emellertid nämnts först på senare tid. Ännu förra året anmodades lyssnarna att se till att breven kom till Alviksvägen 170, Bromma, hem till den inte okände kommunistiske socialläkaren och stadsfullmäktigeledamoten John Takman. För honom hade alltså de iranska, eller de sovjetiska, kommunisterna fullt förtroende. Kanske blev uppgiften för betungande, eller kanske var adressen svår att uttala i radio på arabiska och andra språk. Nu går i stället eventuell lyssnarpost till ett postboxnummer, till någon tillförlitlig kommunist.

Saken kan synas obetydlig, men den är inte ointressant. Den visar hur kommunismen verkar världen över, och tydligen under central ledning. Också hos oss sitter trogna och pålitliga kommunister och ger sitt lilla bidrag till att störa freden och störta regeringen i ett avlägset land, ett land med vilket Sverige uppehåller vänskapliga förbindelser.

Diskontohöjningen

Redan när finansministern lade fram sin januaribudget stod det klart att den medicin han då ordinerade inte skulle vara tillräckligt stark för att målet, en förbättrad handelsbalans utan alltför allvarliga interna rubbningar skulle nås. Än klarare framstod nödvändigheten av om handlingskraft vittnande åtgärder när kompletteringspositionen förelades riksdagen. Det må vara osagt huruvida herr Sträng egentligen vid det senare tillfället var beredd till hårdare tag eller ej. Skulle emellertid så ha varit fallet, torde han av mera partitaktiskt tänkande kolleger ha hindrats från att tillgripa impopulära åtstramningsåtgärder.

Uppenbart var dock att något sådant måste göras; för en objektiv betraktare stod det fullt klart att den antydning om en förbättrad utrikesbalans, som optimisterna möjligen kunde utläsa ur första tertialets statistik rimligtvis måste vara påverkad av en sådan mängd skiftande faktorer att alla försök till tolkning måste förses med starka reservationer. I det längsta ville dock regeringen hålla fast vid illusionen att den ekonomiska situationen var under kontroll och att allt skulle ordna sig bara man såg tiden an.

När så äntligen tiden var mogen för handling, kunde endast den politiskt minst farliga utvägen väljas — höjning av riksbankens diskonto. Därmed kastades också den mask av näringslivsvänlighet, som regeringen försökt anlägga. Gång på gång har den sökt framhålla, att de offentliga investeringarna måste hållas tillbaka för att näringslivets kapitalbehov skulle kunna säkras. När det har gällt att omsätta denna sköna teori i praktisk handling har man dock visat prov på en aktningvärd återhållsamhet. Några konkreta åtgärder för att stärka näringslivets finansieringsmöjligheter har man nogsnamt undvikit att vidtaga. Nu skall de också, enligt riksbankschefens motivering för räntehöjningen hållas tillbaka till förmån för bostadsbyggnadsprogrammet. Förmodligen har man upptäckt att ett tillbakahållet bostadsbyggande — som ju i stort sett är den enda vägen att på kort sikt åstadkomma en kontraktion av de offentliga investeringarna — inte är politiskt matnyttigt ett valår, i synnerhet som många av de enskilda medborgarna till råga på allt torde bli i tillfälle att konstatera, att de med möda tillkämpade löneförbättringarna äts upp av prishöjningar. Det måste ju finnas gränser för det mått av inopportunitet som regeringen kan

ådraga sig, må vara att denna som vanligt endast är ett resultat av gamla förmyndelser.

Det torde alltså vara helt klart att de uppställda målen, om de nu har någon motsvarighet i sinnevärlden, inte kan nås utan ytterligare åtstramningar. Att dessa i nuvarande läge inte får drabba industriinvesteringarna är också uppenbart. Det är slutligen helt otroligt att regeringen, när det efter valet blir dags att skrida till handling, kommer att föredra piskan framför moroten. Inte ens det faktum att en enda fattig procent av landets samlade löneinkomster i alla fall i absoluta tal motsvarar 600 miljoner kronor torde kunna få regeringen att inse att en del kan stå att vinna genom att det privata sparandet uppmuntras.

Offentliga utskottsförhör

Sedan statsministerns "pojkar" för drygt två år sedan lyckades förlama den redan åldrade författningsdebatten genom att ta upp frågan om det kommunala sambandet har författningsdiskussionen blivit stående på ett stickspår utan att komma närmare målet, en grundlagsrevision. Därför är det stimulerande att debattörer alljämt har ork att föra in nytt stoff i debatten. Men när allt kommer omkring har ju undersökningar utförda av bl. a. statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet visat på socialdemokratins svårigheter att vinna gehör för sambandstankarna till och med i sina egna kadrar, och det torde väl vara en tidsfråga när statsministern tvingas överge sin förhållningstaktik.

Ett av de senaste inläggen i författningsdebatten har lagts fram av pol. mag. Hadar Cars, universitetslektor vid statsvetenskapliga institutionen i Stockholm. Cars understryker ett väl-

bekant faktum — att riksdagens tyngdpunkt numera ligger i utskotten — och rekommenderar en rad reformer för att göra dessas föråldrade arbetsformer mer lämpade för modernt riksdagsarbete. Ett av de intressantaste förslag han aktualiserar är införande av "hearings", utskottsförhör av amerikansk modell. Ett visst antal av utskottsledamöterna, givetvis även en minoritet av rimlig storlek, skulle få rätt att begära att experter, förvaltningstjänstemän och även statsråd skulle inkallas för att redogöra för vissa frågor. "Förhören" skulle vara offentliga och bevakas av press och radio/TV.

Det finns förvisso skäl att ställa sig skeptisk till nyttan av en sådan reform. Erfarenheterna från TV-sända remissdebatter och reportage från riksdagens frågestunder har visat att partidisciplinen och personliga linslusanlag snarare än allmänhetens politiska intresse stärkts när massmedia fågat in i riksdagshuset. Men denna invändning väger relativt lätt mot kravet på större möjligheter framför allt för utskottsminoriteten. Som professor Gunnar Heckscher framhöll under författningsdebattens inledningskede står utskottskansliernas personal ofta i nära kontakt med departementet och intar därför ett slags olycklig mellanställning mellan tjänstemän och politiker. Utskottsledamöterna har vidare att ta ställning till utredningar som i allt högre grad är beställningsarbeten utförda för departementschefernas räkning och inte opartiska expertundersökningar. Grundlagen förbjuder vidare statsråden att uppträda inför utskotten men lämnar dörren öppen för de formellt mindre ansvariga statssekreterarna. Dessa faktorer samverkar till att begränsa utskottens arbetsmöjligheter.

Infördes däremot ett "hearing-system" skulle riksdagens möjligheter att

intensifiera sin kontroll över regeringen öka — även om ingen revolutionerande förbättring kommit till stånd. Oppositionen, som för närvarande är handikappad på grund av sin brist på en utredningsapparat som kan mäta sig med regeringens, skulle kunna inkräva de upplysningar den önskar. Statsråden skulle kunna kännas på pulsen betydligt effektivare än under frågestunderna. Vidare skulle utskottsledamöterna verkligen ställas på samma villkor som departementscheferna, eftersom dessa inte som i kamrarna skulle ha möjlighet att begära företräde på talarlistan för att tillförsäkra sig lämplig och väl tilltagen sändningstid i t. ex. TV. Invändningarna att offentlighet i utskotten bara skulle medföra att den heliga partisolidariteten bleve allenarådande även

i dessa överläggningar och att all saklig diskussion därför skulle tyna bort faller vidare till marken eftersom allmänheten enbart skulle släppas in till förhören och inte till utskottsöverläggningar i allmänhet.

Reformen är emellertid bara en bland många som skulle kunna stärka riksdagens, och framför allt oppositionens, möjligheter att granska regeringens sätt att handha regeringsuppdraget. När utskotten ändå är på tal, vill man gärna önska att rekryteringsformerna för utskottens kanslipersonal togs upp till omprövning. Det är givetvis olämpligt att personer från departementen "lånas ut" till riksdagen. Politiker eller inte — självfallet bör alla riksdagens tjänstemän kunna arbeta utan att störas av några lojalitetskonflikter.

OM borgfred

De borgerliga partierna behöver inte bekriiga varandra, men de behöver inte för den skull undvika att redovisa för de olika program och särdrag som i alla fall finns dem emellan. Det har inte Norges borgerliga partier heller underlåtit att tala om. Men det politiska kabblet har förvisats till sophögen. De har nu visat den väg som även våra tre icke socialistiska partier bör vandra. Det är en enkel väg att gå, men inte förty effektiv.

Sjuhäradsbygdens Tidning (cp)